

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2024-10
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, декана юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Соколенко Ольги Леонідівни на дисертацію Німої Анни Олегівни «Правове регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Сучасні виклики у галузі державної митної справи з проблем правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, що пов'язані з введенням воєнного стану, зміною законодавчих вимог передують адаптації національного законодавства із міжнародними стандартами та нормами ЄС. Одним із завдань Угоди про асоціацію з Європейським Союзом є приведення норм інституту переміщення товарів фізичними особи через митний кордон України як комплексного міжгалузевого інституту митного права до міжнародних принципів, норм і стандартів. Більшість проблем, які виникають у відносинах Держмитслужби України з фізичними особами при переміщенні ними товарів через митний кордон України, обумовлюються складністю діючих правових документів, які регламентують досліджуване переміщення.

Актуальність вказаної наукової проблематики полягає також у низці невирішених завдань, зокрема у розкритті теоретико-методологічних засад дослідження переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, висвітленні генезису порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, виокремленні умов та підстав застосування заходів нетарифного регулювання при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон.

Як слушно зауважує авторка, правову конструкцію «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» слід розуміти як сукупність дій

фізичними особами з однієї сторони та заходів митними органами, їх посадовими особами, а також іншими особами з другої сторони щодо ввезення, вивезення або транзиту (пересилання) товарів фізичними особами, які здійснюються в законодавстві визначеними засобами та способами, а також спрямовані на дотримання передбачених законодавством підстав, умов і порядку такого переміщення.

Саме тому обрана тема дисертаційного дослідження Німої Анни Олегівни є актуальною, своєчасною та відповідає вимогам сучасності, а результати наукових пошуків авторки мають науковий, та практичний характер.

На сьогодні дисертаційне дослідження здобувачки є першою в сучасній адміністративній правовій науці спробою вирішення на доктринальному рівні проблем правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України.

Зі змісту дисертації вбачається, що досліджуване авторкою питання має багатоаспектний характер і потребує виокремлення у рамках низки важливих питань. Зокрема, це стосується потреби у визначенні періодів генезису порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, виділенні правових ознак товару, класифікації товару при переміщенні його фізичною особою через митний кордон як категорії митного права за певними критеріями.

З огляду на вищевикладене, а також зважаючи на відсутність комплексних монографічних наукових праць із досліджуваної проблематики в науці адміністративного права, необхідність вдосконалення законодавства, що регулює порядок переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України та активізації законопроектної роботи, тема дисертаційного дослідження Німої А.О. є актуальною та своєчасною.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, науково обґрунтовані і достовірні. Методологічною основою дослідження здобувачки є сукупність методів, способів і прийомів наукового пізнання.

Комплексність дослідження забезпечується системним підходом, що надає можливість розглядати й аналізувати проблеми в єдності їх змісту, природи й юридичної форми, а також провести системну наукову розробку правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України. Серед інших, у дисертації використані такі методи: формально-догматичний, системний, семантичний, гносеологічний та аксіологічний, соціологічний, порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурний аналіз, історико-правовий метод.

Інформаційні основи дослідження становлять Конституція України, закони й постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМ України), накази Міністерства фінансів України, накази Державної митної служби України (далі – Держмитслужба України), інші нормативні акти центральних органів виконавчої влади, узагальнення практики діяльності митних органів, наукові праці з філософії права, державного управління, публічного адміністрування, теорії держави і права, адміністративного, митного, міжнародного права, а також юридична публіцистика.

У дисертації використовувалось як чинне, так й законодавство України, яке втратило чинність, а також митне законодавство зарубіжних країн з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані акумульовані відповідними структурними підрозділами, національними й міжнародними організаціями з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, публікації в періодичних виданнях, а також енциклопедична й довідкова література.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є одним із перших у науці адміністративного права комплексним дослідженням, присвяченим правовому регулюванню переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, встановленню напрямів його удосконалення із врахуванням зарубіжного досвіду, зокрема, окремих країн ЄС. У

результаті дослідження сформульовано та обґрунтовано низку концептуальних положень, що відрізняються науковою новизною і мають важливе теоретичне та практичне значення. Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків та рекомендацій, слід наголосити, що у роботі вирішені раніше недостатньо розроблені наукові та практичні завдання, розв'язання яких дозволило здобувачці отримати якісні результати теоретико-прикладного характеру.

На схвалення заслуговує більшість наукової новизни, що виноситься на захист. Насамперед, це стосується обґрунтування авторкою позицій, зокрема, виокремлення історичних етапів еволюції законодавства та акцентуванню уваги здобувачки саме на сучасному періоді розвитку законодавства з цієї проблематики, який значно вплинув на розвиток і гармонізацію законодавства України з нормами та стандартами ЄС.

Так авторка виділила два етапи еволюції законодавства у досліджуваній сфері: перший – радянський період 1917 р. – 1990 р., другий – сучасний (який поділено на три етапи: перший із 1991 р. – 2003 р.; другий із 2004 р. – до 12 березня 2012 р. та третій – із 13 березня 2012 р. – по теперішній час) за критерієм набрання чинності МК України. Останній етап розвитку законодавства з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон пов'язаний зі вступом в дію МК України 2012 р. й приведенням митного законодавства у цій сфері до норм, принципів й міжнародних стандартів, євроінтеграційних процесів.

Заслуговує на позитивну оцінку виділення класифікації товарів, які фізичні особи можуть переміщувати через митний кордон України, а саме: (1) за митним статусом: 1) українські; 2) іноземні; (2) за засобами переміщення: авіаційним, водним, автомобільним й залізничним транспортом, (3) за способами переміщення: 1) несупроводжуваний багаж; 2) ручна поклажа; 3) супроводжуваний багаж; 4) міжнародні поштові відправлення, 5) міжнародні експрес відправлення; (4) за призначенням: 1) особисті речі з переліку передбаченому ст. 370 МК України (як нові, так і уживані); 2) припаси; 3) транспортні засоби для особистого користування та (4) інші товари (алкогольні напої та тютюнові вироби (ст. 376 МК України);

харчові продукти; валютні цінності; культурні цінності; домашні тварини (ч.1 ст. 375 МК України) тощо); (5) за критерієм «свобода переміщення».

Крім цього, здобувачкою визначено, що порядок переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України доцільно розглядати залежно від напрямку (виду) переміщення, оскільки їм притаманні відповідні особливості, зумовлені окремими підставами та порядком дій, а також різновидами товарів.

Дисертація є обґрунтованою та складається зі вступу, трьох розділів, які містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі **«Правова природа переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України»**, який містить чотири підрозділи, досліджено наукові підходи з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, визначено специфіку теоретико-методологічних засад дослідження інституту переміщення товарів фізичними особами через митний кордон, з'ясовано сутність категорії «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України», розкрито правові засади генезису порядку переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України.

Встановлено авторську дефініцію поняття «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України». Здійснено характеристику сучасного стану нормативно-правового забезпечення переміщення товарів фізичними особами через митний кордон за критеріями розподілу як на загальні, так і спеціальні, а також на митні та комплексні, як на законодавчому, так і підзаконному рівнях, також розкрито правові засади принципів переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України.

Другий розділ дисертації «Організаційно-правове забезпечення переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» присвячено характеристиці організаційно-правового забезпечення переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, з'ясуванню системи суб'єктів, які беруть участь у такому переміщенні, розкриттю форм та методів організації процедур митного контролю та митного оформлення, застосування заходів

нетарифного регулювання, їх класифікації, підстав адміністративної відповідальності за порушення митних правил у цій сфері.

Встановлено, що до ознак товару при переміщенні його фізичною особою через митний кордон України з позицій митного права слід віднести: (1) матеріальність; (2) незмінність та рухомість; (3) конкретна ціна та митна вартість; (4) є власністю фізичної особи; (5) має конкретний код УКТ ЗЕД; (6) включає три групи товарів (дозволені, заборонені та обмежені для транскордонного переміщення фізичними особами).

Визначено підстави переміщення валютних цінностей фізичними особами через митний кордон України. Наведено особливості підстав переміщення фізичними особами валютних цінностей через митний кордон України під час введення воєнного стану в Україні. З'ясовано підстави переміщення транспортних засобів для особистого користування фізичними особами через митний кордон України, наведено категорію «некомерційне (особисте) використання» таких засобів та «транспортні засоби комерційного призначення», здійснено розмежування їх змісту. Визначено окремі заборони при ввезенні фізичними особами транспортних засобів для особистого користування на митну територію України, порядок їх митного контролю та оформлення.

В цьому розділі охарактеризовано правовий статус суб'єктів митних правовідносин, які беруть участь при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України, визначено їх зміст та елементи, розкрито співвідношення їх повноважень. Доведено, що для митних правовідносин, що виникають з приводу переміщення товарів фізичними особами через митний кордон характерні наступні основні ознаки: (1) нормативність; (2) вільний і водночас державно-владний, наказовий характер; (3) взаємозв'язок суб'єктів митних правовідносин, завдяки наділенню їх суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; (4) охорона від порушень засобами державного примусу.

Встановлено, що серед суб'єктів з державно-владними повноваженнями, які беруть участь у правовідносинах з приводу переміщення товарів фізичними

особами через митний кордон України, митні органи є постійними учасниками таких відносин. Розкрито повноваження Державної митної служби України та Міністерства фінансів України під час переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України.

Зроблено висновок здобувачкою, що для фізичних осіб як суб'єктів митних правовідносин виділено таку ознаку їх правового статусу як громадянство. Розкрито правовий статус фізичної особи як суб'єкта митних правовідносин. Доведено, що фізичні особи (громадяни, іноземці та особи без громадянства) з 16 років можуть бути учасниками митних відносин та мати конкретні юридичні права та обов'язки. Розглянуто проблеми й особливості застосування адміністративної відповідальності за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у сфері охорони здоров'я, з'ясовано диспозиції статті, розкрито види адміністративних стягнень, встановлено його поняття. Встановлено, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у сфері охорони здоров'я – це різновид юридичної відповідальності та належить до правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Підтримано науковий підхід, що митна процедура являє собою сукупність вимог, зумовлених порядком митного контролю товарів, митного оформлення товарів та особливістю справляння (сплатою) митних платежів, умови здійснення яких залежать від мети, форми та умов їх переміщення. Доведено, що процедури митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон відрізняються від процедур митного оформлення при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон й кожна з яких становить окрему самостійну стадію, однак вони є взаємозалежними та взаємопов'язаним між собою.

Окреслено форми та методи організації процедур митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон. Розкрито їх сутність, запропоновано розподіл на групи. Охарактеризовано та встановлено мету, функції та принципи митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через

митний кордон України. Наведено авторське визначення поняття «митний контроль при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон», доведено що він є складовою митних процедур та базується на основних принципах його організації та здійснення. Принципи митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України поділено на дві групи загальні (законності, системності, систематичності, дієвості, гласності) та спеціальні.

Встановлено, що при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон митними органами можуть застосовуватись не всі форми митного контролю передбачені у ст. ст. 336 МК України.

У третьому розділі «Напрямки удосконалення правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України та зарубіжний досвід» розглянуто напрямки такого удосконалення, із використанням позитивного зарубіжного досвіду, аргументуванням можливості й доцільності його використання в Україні.

Проведено аналіз основних міжнародних документів, а саме Митний кодекс ЄС, Кіотська Конвенція, Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №952/2013 від 09 жовтня 2013 р., положення Директиви Комісії (ЄС) № 1875/2006 від 18 грудня 2006 р., Регламент Ради (ЄС) 116/2009 про експорт предметів культурного призначення, положення Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 1081/2012 та ін.

Слушними є пропозиції Німої А.О. щодо напрямів удосконалення правового регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України, а саме: 1) наближення національного митного законодавства до стандартів ЄС у цій сфері; 2) підвищення ефективності системи аналізу та оцінки ризиків у цій галузі з метою забезпечення їх безперешкодного або максимально спрощеного й швидкого проходження митних формальностей; 3) розвиток форм митного співробітництва та механізмів співпраці між суб'єктами митних правовідносин; підвищення здійснення вибіркового митного контролю на основі результатів аналізу та оцінки ризиків; 4) впровадження сучасних ІТ-рішень під час проведення

процедур митного контролю та оформлення; пріоритет забезпечення прав та свобод фізичних осіб під час здійснення митних процедур; 5) застосування сучасних технологій в процесі розвитку управління персоналом митних органів; удосконалення митних формальностей при переміщенні (пересиланні) товарів фізичною особою у міжнародних поштових відправлень та міжнародних експрес відправлень; 6) розвиток механізмів запобігання корупційним ризикам при здійсненні митних процедур та ін.

Наукове та практичне значення представленої дисертації є те, що результати роботи можуть бути використані: – у науково-дослідницькій діяльності – для більш активного розвитку науки митного права як підґрунтя для подальшого наукового вирішення правових проблем з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон; – у правотворчості – в діяльності компетентних органів при реформуванні митного законодавства, зокрема, при підготовці змін чи доповнень до МК України, до інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у цій сфері; – у правозастосуванні – з метою вдосконалення правоохоронними й органами державної влади, митними органами практики використання законодавства з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон; – у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, текстів лекцій і методичних рекомендацій з навчальних курсів «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Митне право» та «Основи митного права», у процесі їх викладання, а також при розробленні нових навчальних програм спецкурсів/навчальних дисциплін з досліджуваної тематики у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого;

– у правовиховній діяльності – для підвищення рівня правової культури населення, професіоналізму працівників правоохоронних органів, органів державної влади, митних органів, їх посадових осіб.

Наукові результати дисертаційної роботи апробовані в діяльності державних установ, що засвідчується відповідними актами впровадження, а саме: Харківської

митниці Державної митної служби України (від 17 жовтня 2023 р.), Головного управління Державної податкової служби України у Харківській області (від 23 жовтня 2023 р.), Другого апеляційного адміністративного суду (м. Харків) (від 25 жовтня 2023 р.); а також в науковій діяльності Національної академії правових наук України (від 10 жовтня 2023 р.) та у навчальному процесі та науково-дослідній діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (від 05 жовтня 2023 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні положення й результати дисертації викладено в одинадцяти наукових працях, з яких шість наукових статей: п'ять – опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому виданні, а також у п'ятьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить певні положення, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. Дисертанткою у розділі 1.2 здійснено детальний аналіз наукової категорії «переміщення товарів через митний кордон» (с. 28-29 дисертації) та визначено авторську дефініцію «переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» (с. 29-30 дисертації), в якій вказано мету досліджуваного переміщення як «спрямовані на дотримання передбачених законодавством підстав, умов й процедур такого переміщення» (с. 30 дисертації). Однак альтернативним науковим підходом тлумачення мети «транскордонного переміщення» є реалізація особою свого суб'єктивного права. У зв'язку із цим постає необхідність у додаткових поясненнях здобувачки свого бачення з цього питання.

2. У підрозділі 2.3 роботи авторкою розкрито окремі особливості здійснення форм митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України (с. 88-93 дисертації), але також доречно було б звернути увагу на

приписи Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» за номером № 2530-VIII щодо запровадження категорії «візуальне інспектування». Зокрема, доцільно було б дізнатись думку авторки як співвідноситься вказана категорія із митним оглядом/ переоглядом товарів.

3. Авторка вказує у дисертації, що «фізичні особи мають право на переміщення (пересилання) через митний кордон України товарів, зокрема таких товарів як: особисті речі громадян; харчові продукти; валютні цінності; культурні цінності; транспортні засоби для особистого користування (стор. 58). Однак, на мою думку, можна розширити вищенаведений перелік за рахунок «ручної поклажі», супроводжуваного і несупроводжуваного багажу. Оскільки законодавець вирішив позначити їх водночас і як товар, і як спосіб транскордонного переміщення того ж товару. У зв'язку з цим постає необхідність у додаткових поясненнях здобувачки щодо цього питання.

4. Здобувачка у підрозділі 2.2. зазначає, що об'єкт митних правовідносин переміщення товарів фізичними особами через митний кордон складають організаційні заходи щодо митного оформлення, переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також заходи, спрямовані на організацію та здійснення митного контролю (с.73-74 дисертації). Однак об'єкт митних правовідносин науковці визначають по-різному. Деякі вчені стверджують, що об'єкт митних правовідносин – це встановлений порядок реалізації відносного права, пов'язаного з переміщенням через митний кордон товарів. Враховуючи цю обставину, можна дійти висновку, що предметом митних правовідносин є переміщувані через митний кордон товари. Відповідно до іншого підходу об'єктом митних правовідносин є те, на що впливають юридичні права й обов'язки їх учасників. У зв'язку з цим цікаво почути міркування здобувачки, чому були обрані саме «організаційні заходи» та «товари і транспортні засоби», зважаючи, що останні розглядаються і як предмет, і як безпосередній об'єкт митних правовідносин.

Разом із тим, висловлені зауваження, насамперед характеризують складність проблеми, що досліджується, вони істотно не впливають на загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Німої А.О. на тему «Правове регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які вирішують науково-практичні завдання з питань переміщення товарів фізичними особами через митний кордон. Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності та вимогам до його оформлення, які висуваються у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а дисертантка Німа Анна Олегівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Ольга Соколенко

Проректор з наукової роботи
кандидат біологічних наук, доцент
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Олег Маренков